کاریگەرییەکانی (رەهەند) لەسەر ئێستەی ئێمە چییە؟ … نیهاد جامی

دەرەنجامە فیکرییەکانی پڕۆژەی (رەهەند) لەناو ئێستەی بوونی کوردیدا چییە؟ ئەوان کۆمەڵێك نووسەر بوون خەونی گۆڕینی زمان و دنیابینی و ڕەخنەگرتن لە دەسەڵات وەك بەشێکی سەرەکیی پڕۆژەی فیکریی سەیریان دەکرد، رۆژانە دەبینین کەسانێك وەك ستایش یاخۆ سەرزەنشتکردن ئاماژە بۆ ئەو پڕۆژەیە دەکەن، بۆ ئەوەی لەوان تێبگەین و روانینی خۆمان لەو بارەیەوە بزانین، پێویستمان بە بێدەنگی نییە، بێدەنگی جگە لە کۆتایی هیچیتر ناخوڵقێنێت، بۆیە لێرەدا هەوڵ دەدەین لە روانگەی چەند کورتە نووسینێك هەڵوەستە لەسەر نووسەرانی (رەهەند) بکەین، بەهۆی ئەوەی ترس لەناو خوێندنەوە و دەیالۆگ نەکردن، ناچارمان دەکات روانینەکان هێندە چڕ بن تا خوێنەر بەبیانووی درێژی نووسینەکان خۆی لێی دوور نەکاتەوە.

دەسەڵات لە وێنەیەکی فۆکۆییەوە بۆ وێنەیەکی رۆژنامەوانی

ئیشکردن لەسەر چەمکێکی فەلسەفی و قووڵبوونەوە لەناو دنیابینی فەیلەسووفێك کارێکی نامۆ بە پڕۆژەی رۆشنبیریی ئێمە، بەتایبەت ئەگەر بتەوێت بە چەمکە فەلسەفییەکانی ئەو فەیلەسووفە دنیای کوردیی بخوێنیتەوە. مەریوان وریا لە پڕۆژەی (رەهەند)دا پەراوێزێك بۆ نووسینی فیکر دەکاتەوە، لە دنیابینی فەیلەسووفی فەڕەنسایی میشێل فۆکۆ چەمکەکانی وەك (دەسەڵات، مەعریفە، هێز، دامەزراوەکان) دنیای کوردیی پێ دەخوێنێتەوە، بەتایبەت لە خوێندنەوەی بۆ شەڕی حزبە کوردییەکان و تراجیدیای ئەنفال، دواتر تەواوی ئەو وتارانە لە کتێبێکدا بەناوی (دەسەڵات و جیاوازی) کۆ دەکاتەوە.

گرنگی ئەو هەوڵە لەوەدایە لە دنیابینی فەلسەفییەوە کوردبوون دەخوێنێتەوە، خوێندنەوەیەك توانای رزگارکردنی رووداوەکانی هەیە لە تۆماری مێژوویدا، ئەوەش خوێندنەوەی حزب وەك دەسەڵات و فەلسەفە وەك ئاراستەیەکی مەعریفەی ڕۆشنبیر دەمانخاتە بەردەم دوو چەمکی گرنگی کارکردنی فۆکۆیانە، ئەگەرچی لە زۆر شوێندا تارمایی دۆلۆز دەبینینەوە، واتە فۆکۆیەکی دۆلۆزی دەبینین، وەك چۆن مانا زاراوەییەکانی چەمك بەتایبەت (دەسەڵاتی سزا، بێدەسەڵات،

دەسەڵاتی کاریزما) کە فۆکۆ لە کتێبی (چاودێری و سزا) هۆلۆکۆستی پێ دەخوێنێتەوە، مەریوان چەمکە فۆکۆییەکان دەگوازێتەوە ناو ڕووداوی ئەنفال، هەڵبەت هۆلۆکۆست و ئەنفال وەك دوو ڕووداوی هاوشێوە توانای ئەوەی هەیە لە خوێندنەوە فۆکۆییەکەوە بڕۆینە ناو خوێندنەوە بۆ ئەنفال، بەڵام کێشەکە لەوێوە دەست پێ دەکات کاتێك لە مانا زاراوەییەکەی چەمکە فۆکۆییەکەوە نەیەین ئەنفال بخوێنینەوە، بەڵکو لە مانای زاراوەییەوە بڕۆینە ناو مانا فەرهەنگییەکەیشی.

لێرەوە ئەنفال و هۆلۆکۆست لە ڕووداوێکەوە دەبنە هەمان دەرەنجامە فەلسەفییەکانی فۆکۆ، بەهۆی ئەوەی ئەگەر هۆلۆکۆست دەسەڵاتی سزا تێپەڕێنێت و بەرەو بێدەسەڵات و دەسەڵاتی کاریزما بڕوات، ئەوا مەریوان ئەنفال لەوە دەردەکات پێوەندی بە دەسەڵاتی سزای خێڵەکی و ڕووداوەکەوە هەبێت، بەڵکو وەك تاوانێکی مۆدێرنە سەیری دەکات، تا ئاستی ئەوەی نازیزم و بەعسیزم لەلایەك و سەدام و هیتلەر لەلایەکی تر، وەك یەك بە لەدایکبووی منداڵدانی مۆدێرنە ناویان دەبات، بۆیە دەرەنجامە فۆکۆییەکە بۆ هۆلۆکۆست دەسەپێنێتە سەر ئەنفال، لەرێی چەمکی بێدەسەڵات و دەسەڵاتی کاریزماوە سەدام و بەعس لە ئەنفال دەخوێنێتەوە، خوێندنەوەیەك بارگاوی دەکرێت بە تێگەیشتنی فۆکۆیی نەك بە تێگەیشتنی فەلسەفییانە بۆ ئەنفال.

کاتێك لە تەواوی چەمکە فۆکۆییەکانەوە دنیابینی فەلسەفی بە دنیای کوردیی دەبەخشێت، دێتە سەر محەمەد ئەرکۆن، بەبڕوای ئێمە ئەوە سەرەتای دەستبەرداربوونی مەریوانە لە نووسین وەك پڕۆژەیەکی فیکریی و دەیەوێت لە چەندان دەلاقەی جیاوازەوە ئیتر قسە بکات، ئەو قسەکردنە کۆتاهاتنە لە پڕۆژە فەلسەفییەکەی بۆ خوێندنەوەی کۆمەڵگەی کوردیی، بەتایبەت کاتێك ئەو ناچێتە قووڵایی دنیای ئەرکۆن و بەقەد ئەوەی دەیەوێت دیدی ئەومان پێ بناسێنێت. ئەو ترازانە رووکردنە چەندان ژانری وەك شیعر و دیدار و ستوونی رۆژنامەوانی و وتار دەڕوات، تا لە کۆتاییدا پۆرترێتی وێنەیەك دروست دەکات، وێنەی دژە دەسەڵات وێنەیەکی ئەنتی فۆکۆییە و وێنەیەکی ژۆرناڵییە بۆ رەخنەگرتن لە دەسەڵات کە ناتوانێت لەسەر چەمکەکان ئیش بکاتەوە، هێندەی بەرەو ڕوانینە ڕواڵەتییەکانی دەسەڵات هەنگاو دەنێت، ئەوەش رەخنەگرتن لە دەسەڵات لە وێنەیەکی فەلسەفییەوە دەگوازێتەوە بۆ وێنەیەکی رۆژنامەوانی کە فیکر و (رەهەند)ـەکانی لە دەست دەدات و لەسەر وێنە ڕووکەشەکانی دەسەڵات دەگیرسێتەوە.

لە کۆمەڵناسییەوە بۆ ڕەخنەی سیاسی

کاتێك تیۆر دەبێتە دەروازەیەك بۆ خوێندنەوەی کۆمەڵگە، ئەو ساتە لە بەردەم دیدێکی زانستیداین بۆ ناسینی خۆمان، ئاراس فەتاح لە روانگەی کۆمەڵناسییەوە هەوڵی دا لەسەر ئاستی تیۆریی بەشێك لە جومگە و پێکهاتەکانی کۆمەڵگەی کوردیی بخوێنێتەوە. ئەو دیدە بۆ نووسین کەمتر خوێنەری ئێمە بەلایدا دەچێت، هۆکارەکەیشی بۆ دوو ئاست دەگەڕێتەوە، ئاستی یەکەم کێشەی نێوان نووسین و تیۆرە، کە چۆن لە دیدی زانستییەوە ئاشنایەتی پەیدا دەکەین. ئاستی دووەم تیۆر دەبێتە دەروازەیەك بۆ خوێندنەوەی کۆمەڵگە، ئەوەش وا دەکات میتۆدی کارکردن بواری هەڵچوون و دیدی دەرەوەی نووسین وەك پەراوێزێك نەبێتە سەنتەرێك بۆ زمان، بۆیە ئاراس کەمتر باسی دەکرێت، بەڵام وەك پڕۆژەکاری ئەو لەوانیتر ڕوونترە، ئەگەرچی دەبوو بە وەستانی گۆڤاری (رەهەند) ئەو نووسەرە دەستبەرداری ئەو پڕۆژە تایبەتەی خۆی نەبێت، بەتایبەت کە ئەو هەوڵی دا قسەکردن لە ساتەوەختی هەنووکەی کۆمەڵگە وەك بابەتێك بەتایبەت لە پێوەندی کۆمەڵگەی کوردیی و کۆمپیوتەر بخاتە ڕوو.

دیارە ئەو بیرۆکەیە بۆ ئێستە دەیتوانێ کاری لەسەر بکاتەوە، بەتایبەت لەو ئاستەی کە ئیتر کۆمەڵگەی ئێمە لە بوونەوەرێکی بازنەی خێزان و کۆمەڵگەوە بوو بە بازنەی تۆڕی کۆمەڵایەتی، کەچی کاتێك (رەهەند) وەك پڕۆژە تەواو دەبێت، ئیتر کاری ئەویش تەواو دەبێت. وەك ئەوانیتر لەسەر رووپەڵی ڕۆژنامە دەکەوێتە نووسینی رەخنەی سیاسی، رەخنەیەك لە دەرەوەی تیۆر و لەسەر تێگەیشتنی خۆی وەك نووسەرێك ئیش دەکاتەوە. رەنگە بۆ نووسەرێك کە لەسەر پڕۆژەیەك کاری نەکردبێت، دۆخێکی سرووشتی بێت ئەوەی ئەو پێیدا تێدەپەڕێت، بەڵام بۆ ئاراس دەردەکەوێت، نووسین پڕۆژەیەکی ستراتیجی نەبوو، بەقەد ئەوەی چەمکی پڕۆژە وابەستەبوو بە گۆڤارێکەوە، باشترین بەڵگەش ستوونە ڕۆژنامەوانییەکانی ئەو نووسەرە لە بەردەم نائومێدییەك رامان دەگرێت کە دیدی وتارەکان لە سەرەتادا دەیەوێت دیدی دنیابینی ئەو بێت، بەڵام دواتر دەستبەرداری دەبێت و لەناو رەخنەی سیاسیدا دەوەستێت.
هەڵبەت ئەو چونکە ستوونووسی ڕۆژنامە نەبووە، پێم وایە خراپترین ستوونووسی ڕۆژنامەی کوردی بووە، بەو کارەی بانگەشەی بۆ پڕۆژەیەك کرد کە ژێرخان و سەرەتایەکی گرنگی تێدا بنیات نابوو، بەڵام ڕۆژنامە و ڕەخنەی سیاسی بوونە تابووتێك بۆ پڕۆژەکەی ئاراس فەتاح.

بەختیار عەلی پڕۆژەیەکی ناتەواوە

هابرماس لە وتارە گرنگەکەیدا لەبارەی تازەگەری خۆرئاوایی، باس لەوە دەکات کە تازەگەری پڕۆژەیەکی ناتەواوە، ناتەواوبوون بەو مانایەی تەواو نەبووە تا کۆتایی بێت و دۆخی پاش تازەگەری بێنینە پێشەوە.
بەختیار عەلی تاکە دەنگێکی ناو پڕۆژەی ڕەهەند کە سیماکانی پڕۆژەکەی ڕوون بن، لە پێوەندی نێوان فیکر و ئەدەبدا، سەرەتاکان لە رۆژگاری بەر لە راپەڕین وتاری رۆژنامەوانی ئەو نووسەرە دەبێتە سەرەتایەك بۆ بیرکردنەوە، بە تایبەت لە هەردوو وتاری (قسەکردن لە پەراوێزی بێدەنگیدا، سەرەتایەك دەربارەی سۆسیۆلۆجیای ئەزموونگەری) ئەوە دەبێتە دەروازەیەکی گرنگ بۆ تێگەیشتن لە بوونی ئێمە وەك بوونەوەرێك کە چۆن سەیری ئەویتری خۆرئاوایی دەکەین و لە چی دەترسین؟ دەبێت لە چی بترسین؟ جیاکردنەوەی نێوان بونیادەکان سەرەتای قسەکردنی بەختیار بوو کە پێویست ناکات لە کافکاو جویس بترسین هێندەی پێویستە لە ئیرۆسیەتی خۆرئاوایی بترسین، دیدی لاکانی بۆ بێدەنگی و زمان دنیابینییەکی تری ئەو تێگەیشتنە بوو، هاتنی راپەڕین پانتایی بیرکردنەوەی ئەو نووسەرە بەتایبەت لە وتارێکی فیکری بەناوی (دەسەڵات و مەعریفە) سیما و خەسڵەتی نووسین و پڕۆژە فیکرییەکەی بە روونی دەردەکەوێت، ئیشکردنی لەسەر فەیلەسووفانی بونیادگەری و ئەوانەی بەدوای بونیادگەری ناسراون، پۆرترێتی نووسینی ئەو دەخوڵقێنن.

ئەو راستەوخۆ وابەستەی تیۆر و میتۆدێك نەبووە، هێندەی تیۆر وەك ئاگاییەکی پشت نووسین بەکار هاتووە، هەوڵی داوە ئیشیان لەسەر بکاتەوە، ئەو لۆجیکە بۆ بیرکردنەوە لە نێوان فیکر و ئەدەبدا لە پێوەندییەکی ئۆرگانیدایە، بۆیە بەردەوام گەڕاوەتەوە ناو تێکستە ئەدەبییەکان، وەك دەبینین لە قسەکردنی بۆ کێچ دەگەڕێتەوە بۆ ئەدەبی گریکی و بەتایبەت بۆ سەفەری گەڕانەوەی ئۆدیب بۆ ماڵەوە، یا لە گەڕانەوەی بۆ شانۆنامەکانی شکسپیر و رۆمانەکانی کافکا.
ئەگەر ژیل دلۆز چەمکی گرێی ئۆدیبی فرۆیدی دەگۆڕێت بە دژە ئۆدیب، ئەو تێگەیشتنە بۆ بەختیار دەبێتە لەدایکبوونی بیرۆکەی قسەکردنەوە لەسەر ئەنفال، چەمکی ئارەزووی فرۆیدی لە مەیلی سێکسییەوە دەگۆڕێت بۆ خوڵقاندنەوەی چەمك لە خوێندنەوەی بۆ کوشتن و فەرامۆشکردن، ئەوەش لەسەر ئەو بنەما فەلسەفییەی پرسیارەکەی دلۆز لەبارەی چییەتی فەلسەفە، گوتی (فەلسەفە خوڵقاندنەوەی چەمکە). ئەو دنیا فیکرییەی بەختیار لەناو ئەدەبەکەیشیدا تەواو رەنگ دەداتەوە چ لە تێکستە شیعرییەکانی یاخۆ لەناو رۆمانەکانیدا، بۆیە ئەو هەڵگری پڕۆژەیەکی ناتەواوە و بە (رەهەند)یش هێشتا کۆتایی نەهاتووە.

(رەهەند) و ڕەخنەی ئەدەبی

ئیشکردن لەسەر تێکستی ئەدەبی بەشێکی سەرەکی کارکردنی پڕۆژەی ڕەهەند بوو، بەتایبەت لەبارەی شیعری کلاسیکی و دنیای شیعری شێرکۆ بێکەس و گۆران و ڕۆمانی حەساری شێرزاد حەسەن، ئەوانەی زیاتر لەو بوارەدا کاریان کرد، ڕێبین هەردی و بەرزان فەرەج و مەریوان وریا بوون، لێرەدا ئیشکردنەکان زیاتر خوێندنەوەی بونیادگەرانە بوون، ئەوەش وەك ڕەخنەیەکی نوێ بۆ ڕۆشنبیری کوردیی، ئەگەرچی درێژ نەبووەوە بۆ ئەزموونی تر و نەیتوانی کاریگەری لەسەر گوتارە ڕەخنەییەکە دروست بکات. بەرزان فەرەج هەوڵی دا دەرگەیەك بەسەر یادەوەری چیرۆکی شێرزاد حەسەن بکاتەوە، بۆ ئەوەی بچێتە ناو خەونی کوڵی گەورەی حەسار. ڕێبین هەردی لەسەر ئەزموونی شیعری شێرکۆ و وێنەی باوك، لەسەر پرسیاری شوناسی تازەگەری دەوەستێت، لەو ناوەندەدا بەراوردێك لە نێوان بێکەس و گۆران دەخاتە ڕوو، بۆ ئەو کارەش گەڕابووەوە بۆ لای ئەریك فرۆم کە دیدگە فرۆمییەکە تەواو زاڵ دەبێت بەسەر خوێندنەوەکەیدا.

لێرەدا پێویستە ئاماژە بۆ نووسینێکی گرنگی مەریوان وریا بکەین لەبارەی ئەزموونی مەنفاوە کە بەبڕوای مەریوان سێکوچکەیەکن بریتین لە نالی و حاجی قادر و شێرکۆ بێکەس، خوێقاندنی ئەو سێکوچکەیە چەندە بەرەو ڕووی دنیابینییەکمان دەبات کە ئاخۆ دەتوانین ئەوە بکەین بە سەرەتا بە ئەزموونی مەنفا؟ چونکە ئەو نووسینەی مەریوان دەبێت لە نێوان مەنفا و زماندا ئێمە بوەستێنێت، بەڵام وەستانێك پرسیارێکمان ڕووبەڕوو دەکاتەوە، ئەو سێکوچکەیە مەریوان دەیدۆزێتەوە؟ یاخۆ شێرکۆ بێکەس بە مەریوانی دەبەخشێت؟ ئەوە پرسیار نییە گومانە، چونکە شێرکۆ لە هەردوو ئەزموونی (دەربەندی پەپوولە) و (خاچ و مار و ڕۆژمێری شاعیرێك) خۆی بەو سێکوچکەیە دەبینێت کە لە تەك نالی و حاجی مەنفا دەنووسنەوە، ڕەنگە ئەوەش هۆکارێك بێت ئەو گوتارە ڕەخنەییە ببێت بە جێی سەرنج، بەڵام نەتوانێت کاریگەری بەجێ بێڵێت، بۆیە لەگەڵ وەستانی ڕەهەند ئێمە ئاسۆیەکی نوێی ئەو ڕەخنەیە نە لەلای ئەو نووسەرانە و نە لای نووسەرانی تر نابینین.

(رەهەند)ەکانی نووسین و نووسینەکانی ڕەهەند

کاتێك گۆڤارێك هەڵگری پڕۆژەیەکی تیۆریی و ڕاڤەکاری دەبێت، لەو ساتەدا دەبێت لە بەردەم ئاسۆیەکی نوێی نووسین بین، نەك ئەو دروشمە بەتەنیا لەناو نووسینی مەیوان و بەختیار و ئاراس بەدوایدا

بگەڕێین، نەشتوانین پڕەنسیبی نووسین لە هەندێك كاردا بدۆزینەوە، لێرەدا ئەو ڕوانینەمان دەسەپێتە سەر وەرگێڕانەكانی هەڵكەوت عەبدوڵا، ئاخۆ وتاری وەرگێڕدراو ئاسۆیەكی گرنگمان بۆ دەكاتەوە؟ یان وتارێكە لە (رەهەند)یش بڵاو نەبێتەوە، دەكرێت لە هەر رۆژنامە و گۆڤارێكی تر بڵاو ببێتەوە؟ ئاخۆ دوای ئەوەی بەسەر ئەو یادەوەرییەدا دەچینەوە، ستافی ئەو گۆڤارە كە هەڵگری خەونی نەوەی ئێمە بوون، ئەو پرسیارەیان لە خۆیان نەكردووە؟ ئەگەر نەیانكردووە لە پێداچوونەوە بەسەر ئەو گۆڤارەدا پێویستە ئێمە لێیانی بكەین. نەك هەر ئەوە، گۆڤارێكی لەو شێوەیە كولتوور و تیۆر و ڕاڤەكردن دنیابینییەكەی بێت، چۆن دەكرێت لە وەرگێڕانی وتاردا بنووسرێت وەرگێڕان و ئامادەكردن؟ ئاخۆ ئەگەر ئەو كارە بۆ هەر ڕۆژنامە و گۆڤارێك بواری هەبێت بۆیان بچێتە سەر، ئاخۆ (رەهەند) چۆن ئەوەی قبووڵ كردووە؟

ئەو پرسیارانە هێندەی قسەكردنەوەیە لەسەر ساتەوەختی ئێمە وەك خوێنەر، هێندە ڕەخنە نییە ئێستە ئاراستەی (رەهەند)ی بكەین، بەڵام گۆڤارێك بەو هەموو نووسینە و ئەو هەموو لاپەڕەیە كە ساڵەكانی ژیانمان لە خوێندنەوە پێی دا، ئێستە بە مافی خۆمان بزانین چییان پێبەخشین و ستراتیجی ئەو پڕۆژەیە چی بوو، ناكرێت بەسەر ساڵەكاندا نەچینەوە. ئەگەر لە ئاستی وەرگێڕاندا ئەو ڕەخنەیە ئاراستەی هەڵكەوت عەبدوڵا بكرێت، لە ئاستی نووسیندا بەهەمانشێوە ڕووبەڕووی كۆمەڵێك نووسەری تر دەبێتەوە كە جگە لە بڵاوبوونەوەی بابەتەكانیان لە (رەهەند) لە ژمارەیەكیان دووان هێندەی بەشدارییە هێندە ناچنە ناو پڕۆژەكە.

كێشەی بەشێكی زۆری نووسەرانی كورد ئەوەیە كە گۆڤارێك دەرچوو گرنگ ئەوان بابەتیان تیێدا هەبێت، جا رانانی كتێب بێت دیمانە بێت، گرنگ پ َیوەندییەكی هاوڕێیەتی هەبێت و ئەوان بتوانن لێیەوە بچنە ژوورەوە، (رەهەند) خاڵی نەبووە لەو كێشەیە. وەك چۆن گۆڤارەكە بۆ نووسەرێكی وەك فاڕووق رەفیق بووەتە دەرگەیەك تا لە پشت ناوی فەیلەسووفەكانەوە بانگەشەكانی خۆی ڕابگەیەنێت، بەهۆی پێشتر لە كتێبی (نووسەر و نووسینەوەی زمان) بەدرێژیی لەسەر نووسینی فاڕووق قسەم كردووە، بۆیە لێرەدا تەنیا تیشك دەخەمە سەر ئەو دیدە پانۆراماییەی فاڕووق لەناو فەلسەفەدا تووشی بوو لە نێوان نیتچە و هایدگەر و ئەفڵاتوون كە كۆتاییەكەشی بەو مەیلە ئاینییە تەواو بوو كە بە بڕوای ئەو، كوردایەتی و ماركسیزم پێكەوە بۆگەنیان كردووە.

ئەو روانینە ئینفعالییە بەشێوەیەك دەنووسێت گوایە ئیتر بۆ ئەو شوێنی گومان نییە، بەڵام ئەوەی شوێنی گومانە ئەوەیە فاڕووق چۆن کوردایەتی وەك گوتارێکی ناسیۆنالیستی و مارکسیزم وەك فەلسەفە دەکاتە یەك گوتار و بەیەکەوە دەیانکوژێت؟ ئەوە رەنگە کەسێکی تر بیڵێت فاڕووق بە بیانووی نەبوونی ئەرگۆمێنت تۆمەتباری بکات، بەبێ ئەوەی خۆی جگە لە بانگەسەکردن بۆ ئەرگۆمێنت شتێکی ترمان لەو باسە ئینفعالییە بۆ بخاتە ڕوو تا خۆی دەگەیەنێت بە میراتی ئیسلامی.

پەراوێزەکانی ژیان و کۆمەڵناسیی ئەدەبی

قسەکردن لە دیاردە پەراوێزەکانی ناو ژیان دیدێکی گرنگ بوو کە بەشێکی نووسەرانی (رەهەند) فەرامۆشیان کرد، لە پشت فەیلەسووفەکانەوە ئەوەی دەخوێنرایەوە ئەزموونی دەسەڵات و تێگەیشتن بوو لێی، ئەوەی فەرامۆشیش دەکرا یادەوەری ناو ماڵەکانی ئێمە بوون، ترس بوون لەو فانتازیای تۆقینەی دوای بردنی کەسێکی ماڵەکانمان بۆ گرتووخانەکانی بەعس، چی لەودیو روو دەدا کە ئێمە نایبینین؟ چونکە کەسە رۆیشتووەکەمان جارێکی تر نایەتەوە ناو ژیان، ئەوە ڕێك ئەو دنیایە بوو رێبوار سیوەیلی کاری تێدا دەکرد، ئەو جۆرە کارکردنە هێندەی قسەکردن بوو لە پەراوێزەکانی ناو ژیان، بە باڵاکردنی گوتاری فەلسەفی نەبوو، کە لەو رۆژگارەدا پەراوێزەکان راستییەکەی پەراوێزی گوتاری رۆشنبیریمان بوون، پڕۆژەکەی سیوەیلی کە تا ئێستەیش لە کتێب و وتار و نووسینی کوردا دەردەکەوێتەوە، کەوتووەتە بەردەم هەڕەشەی زۆرترین ڕەخنەوە، ڕەنگە ئێمە بەشێکی زۆری ئەو ڕەخنانەمان لە سیوەیلی گرتبێت، بەتایبەت لە ئەزموونە ئەدەبییەکەیدا، بەڵام ئەوە لە بێبەهاکردنی پڕۆژەکەی نەبووە، بەڵکو لە گرنگی نووسینی ئەو نووسەرە بووە کە زۆرترین گفتوگۆی ڕەخنەی بۆ خوڵقاندووین، بەڵام هێمنی پڕۆژەکەی وایکردووە ئارامگری ئەو ببێت بە جێی سەرنجمان، ئەگەر تووڕەیی خوێنەرانێك لە نووسەرێك بەهۆی هەڵوێستی سیاسییەوە بێت، بۆچی کاتێك نووسەرێك هاوهەڵوێست بێت لەگەڵ هێزە سیاسییەکەی تۆ ئەویان بە شۆڕشگێڕ دەزانیت و ئەویتر ناپاك؟ ئەوە تەنیا فاشیزمێکی رەمزییە کە لەناو دنیای ئێمە دەردەکەوێت و بەبیانووی رەخنەگرتن لە نووسەرانێك بەناوی هەڵوێستەوە بانگەشەی بۆ دەکرێت.

هەڵبەت لە کاتێکدا ئەو فاشیزمە رەمزییە بوونی هەبووە، بەڵام رەخنەی ئێمە لە شوێنێکی تر بووە، لەوەی لەرووی چەمکی دەقئاوێزانەوە هاتووین ئیش لە چیرۆکەکانی سیوەیلی و شێرزاد حەسەن بکەین، یا ئەو نزیکی مانایەی کەوتووەتە نێوان شیعرەکانی سیوەیلی

لەگەڵ ماغووت، دەنا ئەو لە قسەکردن لە ئەزموونی تاراوگە و بەرپرسیارێتی نووسین، دیدێکی ئەخلاقی گرنگ بە نووسینی کوردی دەبەخشێت، خوێندنەوەی تەئویلکاری بۆ دنیای شیعری نالی رزگارکردنی رەخنەی شیعری کلاسیکییە لە لێکدانەوەی ماناکانی شاعیر بۆ تەئویلکردنی زمان و پێوەندی بە پرۆسەی نووسینەوە، ئەگەرچی ویستی ئەو ئەزموونە لەگەڵ شیعری حاجی قادری کۆیی ئەزموون بکاتەوە، بەڵام بە بڕوای ئێمە لەوێدا ئیشکردنەکان سنووری راڤەکردنیان جێنەهێشتووە و نەپەڕیونەتەوە ناو تەئویل، بەڵام کۆی پرۆسەی نووسینی سیوەیلی هەوڵێکی گرنگی نێوان پەراوێزەکانی ژیان و کۆمەڵناسی ئەدەبییە، ئەوەش پڕۆژەیەکی سەربەخۆ بووە کە لەناو ڕەهەند نەشونمای کرد و خێرا جیا بووەوە، ئاراستە ستراتیجییەکەیشی بۆ خۆی پڕۆژەی کارێکی سەربەخۆی نووسەرێك بوو کە پێویستی بە توندترین گفتوگۆی ڕەخنەیی بووە، هەر لەو سۆنگەیەوە هەمیشە ئەو دەرگەیەمان بەڕووی نووسینەکانیدا کردووەتەوە.

شکانی پیرۆزی باوك و بە پیرۆزکردنی ڕۆشنبیر

(ڕەهەند) دیارترین پڕۆژەی ڕۆشنبیریی دنیای ئێمە بوو، نووسەرەکانی زیاتر لە خۆرئاوا بوون، زمانی تریان دەزانی و سەرچاوەی تیۆریی و فەلسەفییان بە زمانی تر بەدەست دەگەیشت، ئەوە وایکرد ئاشنامان بکەن بە مەعریفە و فیکری نوێ و فەیلەسووفی نوێ بناسین، ئەوان ڕووبەڕووی نووسینی نوێ و فیکری جیاواز و خوڵقاندنی گومان و پرسیاریان کردینەوە. ئێمە بە تامەزرۆییەوە دەمانخوێندەوە، خۆمان دابەش کردە سەر دوو بەرەدا، نەوەی ئێمە زیاتر لەناو ستایش و سەرسامیدا بووین، چونکە هێندە تامەزرۆ بووین دەمانویست شتێکی نوێ فێر بین، ئەوانی تر کە زیاتر ئەدیبانی نەوەی پێشوو بوون، دەیانویست سەرزەنشت بکەن و کارەکان بە لاساییکردنەوە و دزیکردن ناو بەرن.

ئێستە کە پڕۆژەکە وەك بڵاوبوونەوە و چاپکردن کۆتایی هاتووە، ستایش و سەرزەنشتکردنەکانیش چوونەتە دۆخی بێدەنگییەوە، بۆ ئێمە گەڕانەوە بۆ ناو ئەو پڕۆژەیە بەگرنگ دەزانین، بۆیە هەوڵمان دا لەسەر پێداچوونەوە بە یادەوەری خوێندنەوە وەك خوێنەرێك بەسەر ئەو پڕۆژەیەدا بچینەوە، ئێستەیش کە ئەو وتارە تەواو دەبێت، پرسیارێکی تر ڕووبەڕوومان دەبێتەوە، پرسیارێك دەرگە بۆ خوێندنەوەی نوێ دەکاتەوە: (ڕەهەند) چیی کرد؟

ئەو پرسیارە پێوەستە بە تێگەیشتنی هەر یەکێکمانەوە بۆ ئەو پڕۆژەیە، دەشێت لە کورترین وەڵامدا ئەوە بخەینە ڕوو، ڕەهەند

چەمکی پیرۆزگەرایی باوکی سیاسی تێکدەشکاند، کاتێك پەیکەری باوکی سیاسی لە زهنی ئێمەدا تێکشکاند، هەر ئەوە نەبوو ماناکانی پیرۆزیی لە ژیانی ئێمەدا کۆتایی بێت، بەڵکو بەو شکاندنە پیرۆزییەکی تری لا خوڵقاندین، ئەمجارە پەیکەری ڕۆشنبیری بە پیرۆز کرد، ڕۆشنبیرێك نەیتوانی بوونەوەری ئازاد بێت، بەڵکو وەك هەر تاکێکی کۆمەڵگە دەیویست ڕوانینەکانی بچنەوە ناو ئایدیۆلۆجیای گرووپێکی سیاسی، بەڵام لە شکاندنی پەیکەری پیرۆزی سیاسییەوە، بۆ پیرۆزکردنی پەیکەری ئەوی ڕۆشنبیر.